

др Гордана СТАНКОВИЋ  
редовни професор у пензији

## СТЕЧАЈНИ ПРОЦЕСНИ ОДНОС\*

### Резиме

*Аутор у раду анализира стечајни процесни однос који, иако представља један од основних појмова теорије стечајног процесног права, није био предмет научне обраде у домаћој процесној литератури. У раду се анализирају природа и структура овог правног феномена и указује на његове специфичности.*

**Кључне речи:** *стечајно процесно право, стечајни процесни однос, субјекти стечајног процесног односа.*

1. Стечајни процесни однос, који настаје између стечајног суда и учесника у стечајном поступку и развија се радњама субјеката тог правног односа, представља један фактички и један правни однос.

Стечајни процесни однос је један од основних појмова теорије стечајног процесног права. И поред тога што представља један од основних појмова стечајног процесног права, овај правни феномен није на задовољавајући начин обрађен у процесној теорији. У домаћој процесној литератури која се бави материјом стечајне процедуре нема ниједног рада у коме би био анализиран стечајни процесни однос.

Значај теоријске анализе стечајног процесног односа је у томе што она омогућава да се схвати да стечајни поступак није конгломерат радњи или обичан збир догађаја који следе један за другим у времену,

---

\* Рад је објављен у зборнику радова *Хармонизација права и нови Закон о стечајном поступку*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2006, стр. 113–123.

већ посебна правна појава која има своје унутрашње јединство, феномен који има свој специфични настанак, развој и престанак, и чији субјекти имају посебна права и обавезе. Познавање стечајног процесног односа представља услов за разумевање норми стечајне процедуре у њиховој примени, јер схватање стечајног поступка као обичног следа стечајних процесних радњи не може да пружи никакво научно објашњење о њему и његовој правној природи.

Околност да у домаћој процесној литератури нема радова у којима се анализира стечајни процесни однос, била је повод за избор теме овог рада.

2. Стечајни процесни однос има своје посебне карактеристике по којима се разликује не само од других правних односа који настају у сфери материјалног права, већ и од процесноправних односа који настају у другим поступцима грађанскоправне заштите.

Несумњиво је да стечајни процесни однос настаје поводом инсолвентности као стања у коме се нашао један привредноправни субјект. Ситуација до које је дошло у материјалноправним односима дужника и његових поверилаца, или до које несумњиво може да дође, и која захтева учешће и ангажман суда да би један привредни субјект, пошто се принудним путем из његове имовине намире његови повериоци, престао услед стечаја, јавља се као неопходан повод за настајање, развијање и окончање стечајног процесног односа.

Стечајни процесни однос, као правни однос који настаје покретањем стечајног поступка, постоји све док стечајни поступак траје и разликује се од стечаја, као материјалноправног феномена, који треба да се оствари у току стечајног поступка.

Стечајни процесни однос је правни однос јавноправне природе регулисан правилима стечајне процедуре. У стечајном процесном односу један од субјеката тог односа је суд, државни орган који врши судску функцију. Стечајни процесни однос је јавноправни однос, не само због тога што у њему учествује суд, као орган који врши судску власт и примењује принуду, већ и због саме когентне природе норми којима је регулисана стечајна процедура. Сви субјекти који су укључени у овај однос и ступају у контакт са судом нису међусобно равноправни јер су потчињени суду.

Стечајни процесни однос се разликује од правних односа који су у својој укупности изазвали стечај, као правно стање у коме се нашао инсолвентни дужник.

За разлику од разних и садржински различитих материјалноправних односа у којима се као једна страна у улози дужника увек појављује један исти привредни субјект и који су, практично, у својој укупности,

проузроковали његову неспособности за плаћање и довели до његовог стечаја, стечајни процесни однос се разликује по томе што се у њему редовно стичу сви повериоци једног истог инсолвентног дужника ради скупног намирења. Стечајни процесни однос окупља у процесну заједницу све непривилеговане повериоце једног стечајног дужника између којих не постоји никаква препроцесна веза.

Стечајни процесни однос се разликује од многобројних и различитих материјалноправних односа који су настали између стечајног дужника и његових поверилаца. Сви ти материјалноправни односи су двострани правни односи у којима се као једна страна увек појављује један исти привредноправни субјект у улози дужника. Ти материјалноправни односи, настајали различитим поводима и са различитим циљевима, имају различиту правну природу и садржину. Поједини материјалноправни односи имају приватноправни, док неки од њих имају јавноправни карактер.

Стечајни процесни однос, за разлику од материјалноправних односа, окупља све стране тих многобројних и различитих материјалноправних односа и има, међутим, један исти циљ – намирење поверилаца стечајног дужника, без обзира да ли је у питању поступак банкрутства или поступак реорганизације.<sup>1</sup> Стечајни процесни однос треба да настане законито и да се развија и оконча правилно, правично и ефикасно.

Заснивање и трајање једног стечајног процесног односа представља сметњу за истовремено или накнадно настајање нових стечајних процесних односа.<sup>2</sup> Међутим, постојање стечајног процесног односа, по правилу, не представља сметњу за настајање нових материјалноправних односа.<sup>3</sup>

1 Поступак реорганизације, поред намирења стечајних поверилаца, има за циљ и евентуални пословни опоравак стечајног дужника.

2 Стечајни суд ће одбацити предлог којим је покренут стечајни поступак уколико је већ у току стечајни поступак према истом стечајном дужнику, јер није допуштено, по природи ствари, да се према истом стечајном дужнику паралелно или истовремено воде два или више стечајних поступака. Уколико би се евентуално догодило да истовремено буде покренуто више стечајних поступака против истог стечајног дужника, не би било могућно заједничко намирење стечајних поверилаца јер се иста стечајна маса не може делити повериоцима на различите начине пошто би то било супротно принципима правне сигурности и правичности. Стечајни суд може водити и отворити само један стечајни поступак према једном истом стечајном дужнику. Уколико буде покренут други стечајни поступак, док претходни поступак тече, није могуће одлучивање о осталим, касније поднетим предлозима. Исто тако, стечајни суд не може одлучити да се споји више стечајних поступака који су покренути према истом стечајном дужнику.

3 Тако нпр. стечајни управник може да закључује уговоре о раду, стечајни дужник може да закључи уговор о преузимању дуга са преузимаоцем дуга, у поступку реорганизације ревидирају се међусобна права и обавезе стечајног дужника и појединих стечајних поверилаца итд.

3. Субјекти стечајног процесног односа имају посебна процесна права и дужности одређене законом. Та процесна права и дужности су императивне природе и не могу се мењати вољом субјеката стечајног процесног односа. Права и дужности процесних субјеката омогућавају им да буду делатни у поступку. Процесним радњама субјеката процесног односа настају промене у стечајном процесном односу, тако што се стварају нове и различите процесне ситуације, и он се редовно креће ка свом коначном циљу – генералној егзекуцији.

4. Стечајни процесни однос је, по правилу, вољни однос у погледу свог настанка. У општем стечајном поступку он редовно настаје вољом предлагача – странке која покреће стечајни поступак. Само изузетно, кад је у питању посебна категорија привредних друштава, као што су банке, друге финансијске организације и друштва за осигурање, стечајни процесни однос се заснива по одлуци суда, на иницијативу Народне банке Србије.

5. Стечајни процесни однос се, као правни феномен, може посматрати двојачко – статички и динамички.

Ако се стечајни процесни однос посматра статички, он представља правни однос регулисан правилима стечајне процедуре који настаје између стечајног суда и свих многобројних и различитих учесника стечајног поступка. Уколико се он посматра динамички, онда се тај правни однос, не може третирати као јединствен процесноправни однос. С једне стране, поводом стечаја једног привредног субјекта, између суда и осталих учесника у стечајном поступку успостављају се многобројни, различити и разноврсни односи регулисани правилима стечајне процедуре. Поред главног стечајног процесног односа, између суда и појединих учесника успостављају се и разноврсни секундарни процесни односи, који настају поводом различитих инцидентних питања, или се симултано, уз главни стечајни процесни однос, заснивају садржински различити односи у адхезионим поступцима у којима се одлучује о субјективним правима или дужностима појединих субјеката стечајног поступка.

Стечајни процесни однос, као правни феномен, има променљиву садржину. Он је, као правна појава, састављен од низа међусобно повезаних радњи и у свом развоју пролази кроз различите стадијуме и етапе ка свом крајњем циљу ради кога је и настао. Све радње у току стечајног поступка представљају не само последицу заснованог стечајног процесног односа, већ и елементе стечајне процедуре и процесног режима који је законом уобличен.

6. Стечајни процесни однос је специфичан не само по својој правној природи, већ и по својој структури, субјектима, њиховим ов-

лашћењима, њиховим међусобним односима, настајању, развоју и престанку. По тим елементима он се и разликује од осталих процесноправних односа који настају приликом пружања правне заштите и који су регулисани другим гранама грађанског судског поступка.

7. Несумњиво је да је стечајни процесни однос правни однос који је регулисан правилима стечајног процесног права.

Стечајна процедура је посебна грана грађанског судског поступка, која се од осталих грана грађанског судског поступка разликује по предмету, методу регулисања, принципима и процесним циљевима.

8. Стечајни процесни однос има специфичну структуру. Стечајни процесни однос је однос између стечајног суда и учесника у стечајном поступку. Стечајни процесни однос је јавноправни однос чији је један од субјеката суд, као државни орган који врши судску функцију. Стечајни суд је главни фактор у поступку јер он пружа правну заштиту повериоцима стечајног дужника и спроводи генералну егзекуцију и отуда се и успоставља посебна релација између суда и сваког од учесника у стечајном поступку.

Стечајни процесни однос се не може третирати као јединствен процесноправни однос, нити се он, попут парничног или извршног процесног односа, може посматрати као тространи или као двострани правни однос.<sup>4</sup>

У току стечајног поступка формирају се, по правилу, два посебна процесноправна односа, од којих је претходно формиран правни однос услов да дође до заснивања накнадног, главног односа. Оба односа, која чине један стечајни процесни однос, имају различиту структуру и субјекте који у различитим процесним улогама долазе у однос са стечајним судом.

За разлику од процесноправног односа који се претходно заснива као прелиминарни стечајни процесни однос, каснији, главни процесни однос се састоји из више правних односа различитих субјеката стечајног поступка са стечајним судом, повезаних у целину једним заједничким циљем. Ти односи су претпоставка за настајање једне дефинитивне фактичке ситуације – колективног намирења свих стечајних поверилаца.

Структура стечајног процесног односа је сложена и специфична по томе што није ни хомогена ни константна; једном засновани стечај-

4 Парнични процесни однос је редовно тространи правни однос, јер је таква структура последица околности што се један спор решава у парници. Изузетно, кад је у питању парница за развод брака коју су заједнички покренули супружници који су се споразумели да њихов брак престане разводом, процесни однос је двостран јер се заснива између предлагача и суда. Извршни процесни однос је, по правилу, тространи однос, а само изузетно, уколико је поступак извршења покренут по службеној дужности, успоставља се двострани правни однос између суда и извршног дужника.

ни однос се преображава, модификује и метаморфозира током времена, јер се у свакој од појединих етапа поступка остварују одређени процесни циљеви. Из тог разлога структура стечајног процесног односа није статична, већ променљива. Стечајни процесни однос еволуира да би се дефинитивно остварио циљ поступка. У току трајања и развоја једног стечајног процесног односа могућно је да учесници мењају процесне улоге и то зависно од тога о којој етапи стечајног поступка је реч.

9. Примарно засновани, претходни процесноправни однос само под одређеним условима може да еволуира и преобрази се у главни стечајни процесни однос.

Ако се стечајни процесни однос посматра динамички, у кретању, очигледно је да се он се током времена мења не само по броју учесника, већ и по структури.

У тренутку свог настајања примарни, претходни стечајни процесни однос је или двостран и једностраначки или је тростран и двостраначки. У првом случају он се успоставља између предлагача, који је будући стечајни дужник, и суда. У другом случају, он се успоставља између предлагача, који је неки од поверилаца инсолвентног дужника, или неког од органа, као овлашћеног предлагача инсолвентног дужника, и стечајног суда.

Током времена, поједини од тих претходних процесних односа се модификују тако да странка која је била у односу са судом или губи страначко својство или мења своју процесну улогу и позицију – дужник-предлагач постаје стечајни дужник, поверилац-предлагач постаје учесник у поступку и добија улогу стечајног повериоца, поједини органи, као овлашћени предлагачи,<sup>5</sup> губе страначко својство јер су окончали своју мисију у поступку.

10. У одређеним посебним стечајним поступцима претходни стечајни процесни однос се уопште не заснива јер се постојање стечајног разлога, као повод због кога се овај однос успоставља, не остварује у судском, већ у управном поступку. У посебним стечајним поступцима који се воде кад се ради о стечају над банкама, другим финансијским организацијама и друштвима за осигурање, не постоји потреба да се претходни стечајни поступак води пред судом, јер се постојање стечајног разлога утврђује у управном поступку који води Народна банка Србије.

11. Ако се главни стечајни процесни однос посматра глобално, уочава се да има посебну и специфичну структуру која се знатно разли-

5 То се односи на јавног тужиоца, пореску управу и ликвидационог управника. Уколико је овлашћени предлагач био јавни правобранилац, као заступник по закону одређеног круга правних лица јавног права која су повериоци, он и даље учествује у поступку јер их заступа и даље, али сада као стечајне повериоце.

кује од структуре првобитно, претходно заснованог процесноправног односа. Структура главног стечајног процесног односа није јединствена. Он има сложену и збирну структуру, која подсећа на лепезу. Тај главни стечајни процесни однос је састављен од низа двостраних процесних односа који се успостављају између стечајног суда и сваког субјекта који учествује у стечајном поступку као странка, као учесник или као треће лице. У сваком двостраном односу, поред суда, суделује одређени субјект поступка који има одређену процесну улогу и носилац је различитих процесних овлашћења и дужности. Због тога је главни стечајни процесни однос плуралистички и састављен је од низа двостраних процесних односа који настају симултано или сукцесивно.

Кад стечајни поступак буде отворен и повериоци започну са пријављивањем својих потраживања, повећава се број учесника који су у односу са судом.

12. Уколико се посматрају субјекти стечајног процесног односа који долазе у однос са судом, може се констатовати да њихов број варира. Он је различит у претходном стечајном поступку у односу на њихов број у главном стечајном поступку који отпочиње доношењем одлуке о отварању стечајног поступка. Од тренутка кад је отворен главни стечајни поступак долази до метаморфозе у већ заснованом стечајном процесном односу у погледу броја странака.

Претходни стечајни поступак може да буде или једностраначки – кад је сам дужник предлагач, или двостраначки – кад је овлашћени предлагач покренуо стечајни поступак против стечајног дужника.

Кад главни стечајни поступак буде отворен, поступак је најпре двостраначки, јер постоје две странке и две страначке улоге – улога странке у чујем се интересу поступак води, и коју чини множина лица (стечајни повериоци), и улога странке према којој се води стечајни поступак (стечајни дужник, кога заступа стечајни управник).

Уколико је сам дужник у стечају био предлагач, отварањем стечајног поступка долази до метаморфозе у његовој страначкој позицији и он од странке која је имала процесну иницијативу, постаје странка у стечајном поступку према којој се води стечајни поступак.

13. Могућно је, међутим, да се стечајни процесни однос не метаморфозира и да он трајно буде двостраначки. То се догађа кад стечајни дужник има само једног стечајног повериоца. У том случају сасвим је свеједно да ли је стечајни поступак покренуо сам стечајни поверилац или је то учинио сам стечајни дужник и како ће се конкретна стечајна ствар окончати, јер нема конкуренције стечајних поверилаца који претендују на намирење.

14. Субјекти стечајног процесног односа имају различиту улогу и позицију током трајања стечајног процесног односа. У првој етапи поступка, постоји предлагач као странка која је иницирала стечајни поступак. У другој етапи поступка, постоје, као странке, стечајни дужник и стечајни повериоци. Стечајни процесни однос се метаморфозира у процесни однос који има нову садржину и нови циљ, с тим што се у улози стечајног повериоца може налазити једно или више лица.

15. Посебна карактеристика процесног положаја учесника у стечајном процесном односу је у томе што они не само што имају различите процесне функције и улоге, већ и то што једно исто лице може да се нађе у различитим процесним ролама током поступка. Тако, инсолвентни дужник, као предлагач и иницијатор стечајног поступка, пошто стечајни поступак буде отворен постаје стечајни дужник. Поверилац стечајног дужника који је покренуо стечајни поступак, пошто он буде отворен, постаје стечајни поверилац. Стечајни управник, као законски заступник стечајног дужника, налази се и у улози помоћног судског органа и оперативног органа самог стечајног дужника, али и странке *ad hoc*.

Могућно је да у току стечајног поступка стечајни дужник изгуби страначку позицију, а да стечајни процесни однос и даље егзистира. Уколико у току поступка банкрутства дође до продаје стечајног дужника као правног лица, долази до својеврсне процесне сукцесије. У његовој процесној улози налази се стечајна маса, као странка *sui generis*, коју заступа стечајни управник.<sup>6</sup>

16. Стечајни процесни однос карактерише и околност да странке у току главног стечајног поступка немају супростављене интересе. Стечајни поверилац има интерес да намири своје потраживање. Стечајни управник, као законски заступник стечајног дужника и помоћни орган у стечајном поступку, управо има задатак да у поступку банкрутства уновчи његову имовину да би се из прикупљених новчаних средстава намирели стечајни повериоци, док се у поступку реорганизације стара да се реализује усвојени и одобрени стечајни план ради намирења стечајних поверилаца.

Пошто у стечајном поступку не постоје супростављени интереси, у овом поступку не постоји ни могућност, ни потреба за учешћем

---

<sup>6</sup> Стечајну масу, после продаје дужника као правног лица чини новац који је добијен од продаје. У случају продаје дужника као правног лица, наставља се поступак ради намирења стечајних поверилаца против стечајне масе која се метаморфозира – она више није објект стечајног поступка већ постаје својеврсни процесноправни субјект коме се, као правном феномену, самим законом признаје страначко својство и страначка способност. Овај нови процесни субјект, који нема, нити може имати својство правног лица, има „право стајања пред судом“ (*ius standi in iudicio*) и кога заступа стечајни управник, стиче страначку способност у стечајном поступку по самом закону.



умешача на страни стечајног дужника са циљем да он успе у стечајном поступку, с једне стране. Чланови привредног друштва или чланови његових органа, не могу суделовати у стечајном поступку, нити могу утицати на његов ток.

С друге стране, пошто стечајног дужника у стечајном поступку заступа стечајни управник, евентуални умешач би се практично придруживао стечајном управнику, а за тим нема потребе јер су његова права и обавезе одређене законом, а његов рад контролишу органи стечајног поступка. Једино стечајни управник, као законски заступник стечајног дужника, може да предузима процесне радње које изазивају дејство за стечајног дужника, тако да у стечајном поступку не постоји могућност да неко други предузима радње које би изазивале дејство за стечајног дужника. Из тих разлога није могућно да неко ступи у поступак и придружи се стечајном дужнику.

Учесници у стечајном поступку, међутим, могу да буду и разна трећа лица. Трећа лица која учествују у стечајном поступку су чланови органа управљања стечајног дужника, директор и други запослени, без обзира да ли им је престала функција или рад код стечајног дужника. Ова трећа лица имају дужност да стечајном судији пружају потребне податке и обавештења, као и да дају одређене изјаве у претходном стечајном поступку. Поред тога, као трећа лица, у стечајном поступку учествују лица која су солидарни дужници, јемци, преузиматељи дуга и слично, и то на начин који је одређен законом.

17. Стечајни процесни однос рађа за његове субјекте законом предвиђени и одређени обим права и дужности. Права и дужности учесника стечајног процесног односа разликују се у појединим његовим фазама кроз које пролази у свом развоју, зависно од циља који се остварује у свакој од тих фаза у његовом развоју.

С друге стране, у сваком поједином стечајном процесном односу који се заснива поводом конкретне стечајне правне ствари настају различите правне ситуације. Зависно од настале процесне ситуације у развоју тог односа, за учеснике конкретног односа настају различита права и различите дужности предвиђене правилима стечајне процедуре.

18. Стечајни процесни однос карактерише и специфична и комплексна улога стечајног суда, какву он нема у другим грађанским судским поступцима.

Улога стечајног суда је различита у сваком од правних односа који се током поступка формирају, и уопште, и у погледу појединих субјеката овог односа који су ступили у однос са судом.

Задаци које стечајни суд има су разноврсни. Суд спроводи стечајни поступак чији је крајњи циљ заштита интереса стечајних пове-

рилаца, без обзира да ли се ради о поступку банкротства или поступку реорганизације, доноси одлуке, изриче мере обезбеђења, стара се о имовини стечајног дужника, врши надзор над радом стечајног управника, спроводи поступак намирења и производи промене у правном статусу стечајног дужника.

19. Стечајни процесни однос је специфичан по настајању, развоју и окончању.

Редовно, првобитно засновани процесноправни однос настаје вољом субјекта који је поступак покренуо. Главни стечајни процесноправни однос може да настане само ако стечајни суд утврди да су испуњени услови за његов настанак.

У једној стечајној правној ствари могућно је да се успостави само првобитно засновани процесни однос или да се главни стечајни процесни однос уопште не успостави. Зависно од низа различитих околности и од понашања учесника у стечајном поступку, стечајни процесни однос може да има различиту садржину. У току његовог развоја може да дође и до привременог обустављања процесне делатности.

И само окончање стечајног процесног односа може да има различите модалитете, зависно од разлога који су били повод за његов престанак.

Стечајни процесни однос може да престане да егзистира у различитим фазама развоја стечајног поступка. Међутим, иако је поступак закључен, стечајни процесни однос може и даље да латентно постоји. Ако се евентуално поново отвори поступак да би се накнадно намирили стечајни повериоци уколико дође до накнадног прилива средстава, могућно је да дође до деобе стечајне масе и после завршне деобе. То практично значи да постоји могућност да поново „оживи“ стечајни процесни однос који је латентно егзистирао иако је сам поступак био дефинитивно обустављен и стечајни дужник избрисан из регистра.

**Gordana STANKOVIĆ, Ph.D**  
**Professor in Retirement**

## **BANKRUPTCY PROCESS RELATIONSHIP**

### **Summary**

*In this work, the author analyzes bankruptcy process relationship, which originates between the bankruptcy court and participants in bankruptcy proceedings and is developed by the acts of the subjects of that legal relationship, and which represents one factual and one legal relationship. Although bankruptcy process relationship is one of the basic terms of the theory of bankruptcy process law, this legal phenomenon has not been dealt with appropriately in process theory, so in domestic process literature, which involves the matters of bankruptcy procedure, there is no single work in which bankruptcy process relationship would be analyzed. Because of the importance of bankruptcy process relationship, the author in this work analyzes this special legal phenomenon from the theoretical aspect, which has a specific legal nature, characteristics, structure, subjects, origin, development and cessation, and in this way it differs not only from the other legal relationships which originate in the sphere of material law, but also from the process-legal relationships which originate in other proceedings of the civil-legal protection.*

**Key words:** *bankruptcy procedural law, bankruptcy process relationship, subjects of bankruptcy process relationship.*